

POLEMIKA

Jak by měla vypadat reforma penzí

Důchodová fata morgana v Česku

Ondřej Schneider
autori@economia.cz

Po více než 14 letech by měla vláda konečně rozhodnout, jakou cestou se vydá zásadní reforma důchodového systému. A otázky, před kterými stojí, jsou prakticky stejné: zda prodloužit (opět) věk pro odchod do důchodu, zda zpomalit zvyšování důchodů změnou pravidel indexace a konečně, zda povolit, nebo dokonce přikázat vyvedení části příspěvků ze státního systému do správy důchodových fondů. V roce 1997 sice ministři schválili postupné prodloužování věku pro odchod do důchodu, ale couvli před dalšími radikálními změnami reformou. Pokud by tak dopadla i současná vláda, nebude již zřejmě českému důchodovému systému pomoci. Nezkračuje sice, ani důchody se nepřestanou vyplácet, ale pro naše děti a vnuky se z něj stane bezdná jáma na peníze, která jim bude po desítky let brát statisíce korun a vidinu důchodu, nepřilíší odlišného od sociální dávky, jim bude posunovat do stále vyššího věku.

Systém je již nyní ve schodku a schodek poroste s tím, jak bude v Česku přibývat starých lidí a postupně i ubývat těch, kteří platí důchodové odvody. Pokud nic neuděláme, nashromáždí důchodový systém do roku 2020 dluh ve výši zhruba 1 bilionu korun, což se rovná

zhruba 100 tisíců korun na každého obyvatele Česka. To vše za pouhých 10 let a tempo zadlužování se bude stále zrychlovat!

Český důchodový systém má kromě zadlužování ještě další nepříjemnou vlastnost: je až brutálně nevýhodný pro nejmladší ročníky a trestá rodiče budoucích plátců důchodových odvodů. Dnešní batolata tak, kromě pěkného dluhu, zdědí po nás systém, který od nich během jejich života, v průměru a bez započtení inflace, vybere přes 3 miliony korun na důchodovém „pojištění“, aby jim pak vyplatil důchody, opět bez inflace, ve výši 1,4 miliónu! Více než polovina odvodů pro ně „vyletí komínem“. Odpůrci reformy argumentují, že je to cena za sociální jistoty, ale použít více než polovinu odvedené částky na „sociální jistoty“ je opravdu hodně drahý luxus.

Prvního cíle, to jest snížení budoucích dluhů v důchodovém systému, lze dosáhnout kombinací opatření na příjmové, a především výdajové stránce. Je nezbytné zvýšit odvody samostatných podnikatelů, kteří sice naprosto logicky volí

co nejnižší účast v důchodovém systému, ale zároveň tím zvyšují jeho neudržitelnost. Hlavním opatřením však musí být urychlení zvyšování věku pro odchod do důchodu – nemůžeme si dovolit čekat do roku 2035, v 65 letech by do důchodu měli odcházet muži i ženy již v roce 2020. Věk dožití se v Česku zvyšuje rychle, není důvod odkládat zvyšování důchodového věku. Dalším kritickým opatřením je dlouhodobé omezení valorizace důchodů buď o inflaci, nebo o růst cen spotřebního koše těchto domácností.

Druhý cíl reformy – alespoň částečné narovnání systému pro dnešní dvaceti- a třicetileté. Podle předběžných odhadů by pro tyto generace bylo odpovídající, vzhledem k tomu, jaký důchod av jakém věku jim dnes náš systém slibuje, odvádět ne 19,5% mzdy na starobní důchodové pojištění, ale jen zhruba 10%. Reforma by jim tedy měla umožnit „vyvést“ ze systému alespoň 8% jejich mzdy a ukládat si je na soukromé spoření. Je přitom otázkou druhého řádu, kdo by tyto úspory spravoval a kam by je investoval. Desítky zemí, které podobnou reformu již prodělaly, poskytují desítky možností, jak se počít o výhodách a nevýhodách. Rozhodující je poskytnout mladším lidem důvod vůbec se důchodového pojištění účastnit. Náklady na vyvedení 8% mezd pro lidi mladší 40 let lze odhadnout zhruba na 40

miliard korun v prvním roce reformy. Zhruba takovou částku by stát mohl získat zvýšením spodní sazby DPH z 9 na 19%.

Abyste nedošlo k mýlce: navrhovaná opatření nepochybně sníží „komfort“ lidí v důchodovém a předdůchodovém věku. Ale o to, při vši účtě k dřívě narozeným, jde. Nemůžeme se chlácholit tím, že reformu zaplatí až příští generace. Současný systém je v tak hlubokém dluhu, že platit musíme začít hned a všichni. Dvacet let po revoluci se již musíme přestat vmlouvat na minulost a musíme začít zodpovědně přemýšlet o budoucnosti. A zadlužování našich dětí a vnuků rozhodně zodpovědné není. Všichni se musíme více starat o náš vlastní důchod a nespolehat jen na stát. Pozdější odchod do důchodu, nižší důchody i jejich pomalejší valorizace či vyšší DPH na potraviny jsou samozřejmě nepřijemné, ale měly by vést k vyšším soukromým úsporám a k větší zodpovědnosti dětí vůči jejich rodičům. A možná bychom za dvacet let zjistili, že stát vlastně na zajištění důstojného stáří potřebujeme jen ve výjimečných situacích, a ne, jako dnes, jako poskytovatele 95% veškerých důchodů.

■ Autor je docent ekonomie na Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, člen think tanku IDEA při CERGE-EI

Bez zásadních reforem hrozí důchodcům bída

Jiří Rusnok
autori@economia.cz

Pokud důchodovou reformu neuděláme, respektive nebudeme v ní pokračovat, pak se v důsledku zejména demografického vývoje stane následující:

- Náhradový poměr (čili relace průměrného důchodu k průměrné mzdě) se z dnešních cca 41% k hrubé mzdě a asi 56% k čisté mzdě sníží již během následujících cca 20 let o zhruba 5 až 10 procentních bodů. Početné skupiny důchodců se ocitnou blízko a pod hranicích chudoby.
- Pokud by po roce 2030 dále nepokračovalo postupné prodloužování důchodového věku, pak by se výše uvedený negativní trend dále prohloubil.
- Neumožníme-li mladším věkovým skupinám přeměrovat alespoň výrazně minoritní část jejich povinné důchodové daně na individuální penzijní účty, pak jsme rezignovali, byť na částečné, zmírnění velké mezigenerační nespravedlnosti, která je logickým důsledkem demografického zlomu, kterým česká společnost projde v následujících desetiletích. Tato neferovost spočívá v tom, že požadujeme po mladších generacích stejné pojistné (důchodovou daň), avšak již dnes víme, že za toto „pojistné“ dostanou citelně snížené plnění v podobě relativně nižších důchodů.
- Pokud nepodpoříme zásadnější zvýšení penzijních úspor, pak nesnížíme riziko plynoucí z neudržitelné struktury financování důchodů.
- Nebudeme-li mít dost odvahy k zásadním změnám, začne systém v dnešních parametrech již po roce 2030 rychle navýšovat současné roční deficity ve výši cca 1% HDP až k úrovni okolo 4% ročně okolo roku 2050. To povede k prohloubení propadu úrovně penzí.
- Neprovedeme-li posílení váhy důchodových úspor ve struktuře zdrojů financování penzí, nemůžeme

v zásadě dosáhnout potřebného posílení zásluhovosti v systému. Představy, že je to možné pouze v systému průběžného financování, jsou iluzorní.

Potřebujeme penzijní reformu, která zohlední všechny výše uvedené výzvy. Posílí udržitelnost systému, zvýší jeho diverzifikaci, sníží mezigenerační nespravedlnost a dokáže posílit zásluhovost důchodů. Abychom toho mohli dosáhnout, bude rovněž nezbytné nutné, aby systém byl robustní a tím odolný proti ekonomickým výkyvům, které nesporně přijdou, a stabilní ve svých hlavních principech – tj. aby dlouhodobě odolával i politickým rizikům. Proto je důležité, aby změny, které tvoří obsah důchodové reformy, byly výrazně podepřeny širším společenským a politickým konsenzem.

■ Autor je ekonom, někdejší ministr financí

Stát nesmí občanovi zákonem vnucovat riziko

Vladimír Špidla
autori@economia.cz

Cílem důchodových změn je sociální zabezpečení důchodců. Pokud přijmeme tuto myšlenku, je důsledek jasný. Na důchodový systém budeme muset vydat více. Trvalé přizpůsobování důchodového systému společenským změnám je nutné, ale důchodová revoluce nutná není.

Průběžný systém je financovatelný po dobu jedné až dvou generací, tedy po dobu, na kterou teď dohlédneme. Současná debata zanechává technický deficit vyvolaný politickými rozhodnutími za nárohopodářskou financovatelnost. Technický deficit současnosti vznikl vědomým snížením odvodů do systému ze dvou třetin až jedné třetiny v důsledku krize.

V současné době na důchody vydáváme 8,5%, Polsko například 12,4%; pokud se rozhodneme zvýšit náš podíl postupně na úroveň

Polska, stabilita systému je více méně zajištěna. Musíme si uvědomit, že úvahy o tom, jak bude vypadat důchodový systém za 50 až 60 let, jsou nesmyslné. Nejsme totiž schopni předvídat, jak bude vypadat společnost jako celek.

Kapitálový systém nepředstavuje odpověď na demografické stárnutí. Život důchodců se odehrává v reálném čase. Vždy musí čerpat z aktuálního HDP.

Návrh na posílení kapitálového systému a oslabení systému průběžného je iracionální. Vyvolá transformační náklady cca 1 až 1,5 bilionu Kč. Jeden z důvodů, proč Maďarsko kapitálovou cestu radikálně opustilo, je její dlouhodobá neudržitelnost.

Jaké změny jsou tedy potřebné:

1. Postupně posilování příjmu průběžného systému prostřednictvím daňových příjmů. Odvody z mezd jsou u nás vysoké. Vedlejší náklady práce jako celek jsou u nás ovšem průměrné, případně podprůměrné v porovnání s našimi konkurenty.
2. Doplnění dobrovolnými systémy je vhodné. Jejich podporu z veřejných peněz je nutné přísne vázat na to, aby byly skutečně důchodovými systémy, nikoliv jen spořeními.
3. Je třeba rozvinout systémy, které podpoří lidi ve zvláště těžkých zaměstnáních. Pokrýváč běhající po střeše v 65 letech je těžko představitelný.
4. Politiku státu upřísňovat demografickému stárnutí. Tato odpověď musí být komplexní. Musí reagovat v rodinné politice, v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, ve vzdělávací politice, v organizaci práce, v rozvoji sociálních služeb atd.
5. Povinné důchodové spoření je nevhodné. Nikdo není schopen zajistit tak dlouhodobou stabilitu a rozsah nutné garance je tak obrovský, že ji stát nemůže poskytnout. Stát nemůže zákonem občanovi vnucovat riziko.

■ Autor je bývalý premiér a evropský komisař

★ Zleva zprava

Petr Fischer
autori@economia.cz

Věčné hledání zdravého rozumu

Nový ministr životního prostředí Tomáš Chalupa chce vést resort bez dogmat a ideologie. „Jediná ideologie, která je přípustná, je ideologie zdravého rozumu“, vysvětlil v ironicky působící poznámce nový člen vlády. Proč ironicky? Protože slovo „ideologie“ je použito dvojnásobně. Ideologie zdravého rozumu, to vědí přece všichni, nemůže být ideologií, uměle a priori konstruovanou pravdou, protože „zdravým rozumem“ je nadán každý z nás (neměl by tedy být problém dojít ke společnému závěru).

Různé cesty rozumu

Chalupa nevědomky oživuje staré descartovské téma, načrtnuté filozofem – považovaným tradičně za zakladatele moderního myšlení – v jeho slavné práci Rozprava o metodě, jak správně vést svůj rozum a hledat pravdu ve vědách. „Zdravý smysl (bon sens) je věc ze všeho na světě nejlépe rozdělená; neboť každý se domnívá tak dobře být, jím opatřen, že i ti, jež lze nejtěžší uspokojit v jakékoli jiné věci, nikterak

nemají ve zvyku toužit po tom, aby ho měli více, než ho mají“, píše Descartes na začátku spisu a pokračuje. „Schopnost správně uvažovat a rozeznávat pravdivé od klamného, což je vlastně ona schopnost, kterou nazýváme zdravým smyslem neboli rozumem, je od přirozenosti u všech lidí rovná; a dokazuje to dále, že rozličnost našich názorů nepochází z toho, že jedni jsou rozumnější než druzí, nýbrž toliko z toho, že vedeme své myšlenky různými cestami a neuvažujeme o týchž věcech.“

Zdravý smysl je tedy jen základem každé budoucí shody, „neboť nestačí mít zdravý smysl, nýbrž hlavní je správně ho užívat“. Jenže v tom je právě problém. Ani Rozprava o metodě, ani další Descartova díla, třeba Pravidla pro řízení rozumu, nevytvořila sto procentní návod k používání rozumu – a nepodařilo se to ani Descartovým následovníkům. Novější moderní filozofie dokonce zcela rozložila koncept zdravého smyslu, když se ukázalo, že to, co považujeme za přirozené a samozřejmé, má své nejasné a nesamo-

zřejmé historické kořeny, a tedy že zdravý smysl či rozum není poslední možnou instancí, k níž se můžeme odvolat. Zkrátka a dobře: nejenom že vedeme své myšlenky různými cestami a neuvažujeme o týchž věcech, jak píše Descartes, ale bude to tak vždy; jednoduše proto, že taková je historická podstata světa, který obýváme. Budeme se vždy dohadovat nejen o tom, „kudy“ a „jak“ jít, ale také o tom, „čím“ se to zaobíráme, „co“ uchopujeme a rozhodujeme. A to není nikdy zcela záležitostí rozumu, nýbrž také hodnocení a estetické volby – sám rozum neporadí, zda topit jádrem, či biomasou, zda tříditi, či netříditi odpad atd.

Ideologie bez ideologie

„Teorie je často bojovnou kritikou pojmů zdravého rozumu, ale také pokusem ukázat, že to, co zcela samozřejmě považujeme za výsledek působení zdravého rozumu, je ve skutečnosti historickou konstrukcí, zvláště pak teorie, jež se nám zdají být tak přirozené, že už je vůbec nepovažujeme za teorie,“ shrnuje pro-

blém americký strukturalista Johnatan Culler. Platí to pochopitelně i pro teorii zdravého rozumu. Řečeno stručně, byť paradoxně: nejtělejší tím úkolem „zdravého rozumu“ je zdravý rozum demytizovat a přetvářet, představovat jej jako neustále nehotový produkt historie. Rozumu se dobíráme, nikdo jej nemáme.

Má-li zdravý smysl zůstat jedinou přijatelnou ideologií, nesmí být chápán jako ideologie, jinak: musí přestat být ideologií, zbožštělým úběžníkem všeho. Pro politika, nejenom pro ministra životního prostředí, to pochopitelně znamená práci navíc. Kromě provozu ministerstva a rozdělování peněz se najednou také musí ptát (a pochybovat), co a pro koho vlastně dělá a čím, jakými hodnotami a jakou logikou se bude řídit.

„Schopnost správně uvažovat a rozeznávat pravdivé od klamného“ je možná opravdu vtělená každému, přivést ji k intelektuálně plodnému životu je však ztraceně tvrdá práce. Žádná ideologie.

■ Autor je vedoucím kulturní redakce ČT

po

ANÝZ

út

KOMÁREK

st

FISCHER

čt

SEDLÁČEK